

מהדורת ביקורת!

הערות ותיקונים
יתקבלו בברכה!

יד
מהרי"ן

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

פרשת מקץ
(נמסר במוצש"ק וישב)
טבת התשפ"ו בשל"ז
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בימי החנוכה מתעוררות בחינות נסים וגבורות, וזהו שאנו אומרים בסיום 'על הנסים', כשם שעשית עמכם נסים וגבורות, כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת. מזמור שיר חנוכה הבית, ר"ת משח"ה, דהיינו שמן. וגם ר"ת שמח"ה. ראוי להנהיג אמירתו בבתי כנסיות אחרי הדלקת הנרות, וחשוב לאמרו בנעימה ובשמחה. להכניע קליפת בני ישמעאל הקמים עלינו. תוספת בית לפיוט מעוז צור ישועתי. מקור הניגון המקובל של פיוט זה, איננו אשכנזי אלא מאיטליה. בירור עניין זמן הדלקת נר חנוכה, שהוא 10-15 דקות לאחר השקיעה. ובכל אופן, אין מנהגינו להדליק בשקיעה. חקירה האם יש לומר קדיש דרבנן, לאחר קריאת מגילת בני חשמונאי. המשך ביאור דברי הרמב"ם בהלכות דעות בעניין השמחה, כי היא חיוב מדאורייתא של 'והלכת בדרכיו', ומנא ילפינן שהקב"ה שמח. ותירוצים נפלאים לכמה קושיות בדבריו, והבנת העומק שבהם. וטעם השינויים ובחילוקים שבין פרק ראשון לפרק שני שם.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 814

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחה ברוחניות ובגשמיות, חזרה בתשובה וזיווג הגוף, לרבי יהודה בן דרור הי"ו שהתנדב למוסדות פעולת צדיק.

וכן השיעור מוקדש על ידי רבי משה בן בילה הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו יחד עם רעיינו החשובה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי רבי מרדכי בן רפאל הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו יחד עם רעיינו החשובה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

כמרכן ידידנו הנעלה הרה"ג רועי אציל שליט"א, יו"ר הקדש אהל עזרא ושרה, המשתתף בקביעות בשיעורים ומוסיף לנו נופך, שמתנדב תמיד להגדיל תורה ולהאדירה, ירבו כמותו בישראל.

השיעור נתרם גסכ"ן להצלחת התורם ולרפואת אשתו אודיה בת שחר מרדכי, להריון קל ולידה בעתה ובזמנה, בעבור שמתנדב תמיד לעמותת נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונוק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בימי החנוכה מתעוררות בחינות נסים וגבורות, וזהו שאנו אומרים בסיום 'על הנסים', כשם שעשית עמהם נסים וגבורות, כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת.

יְקִימֶךָ יְיָ לֹא לְעַם קְדוֹשׁ, פֶּאֶשֶׁר נִשְׁפָּע לְךָ. בִּי תִשְׁמַר אֶת מִצְוֹת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵיךָ [דברים כ"ח, ט].

הפסוק הזה, כתוב בפרשת כי תבא, לפני ה'תנבחה'. ולפי דעת הרמב"ם בפרק ראשון מהלכות דעות [כדלקמן], ישנה כאן מצות עשה – אחת מתרי"ג מצוות – 'זהלכת בדרכיו', ללכת בדרכי השם יתב'. לא רק 'מה הוא רחום, אף אתה רחום' וכו', אלא גם בכל ענייני הדעות והמדות. ובכללם, עניין השמחה. אסור מן התורה, שהאדם יהיה אוגז ועצוב. וגם לאידך גיסא, לא להיות מהולל ושוחק תמיד. אלא, להיות שמח בְּסֶבֶר פנים יפות. לפי דברי הרמב"ם, זוהי חובה מדאורייתא.

בעזה"י עוד נרחיב על כך בהמשך.

הרמב"ם הנז"ל אינו מדבר לגבי השמחה בעת קיום מצוות, כי השמחה שבקיום המצוות היא מדרגה יותר גבוהה. ועוד יותר במועדים, 'אין שמחה אלא בבשר, ואין שמחה אלא ביי' וכו'. וכל־שכן שמחת בית השאובה, 'עלית על כולנה'.

וכבר אמרנו בס"ד בשיעור הקודם, לפי דעת הרמב"ם, ימי החנוכה נקבעו ליימי שמחה'. וכך מבואר במגילת בני חשמונאי, להודעא, לבני ישראל. למעבד הדין תמניא יומין, חדא ויקר. זהו שלב יותר גבוה.

ולפי המבואר בגמרא [שבת דף כ"א ע"ב], הם מוגדרים בבחינת ימים טובים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה.

אנחנו אומרים בסיום נוסח על הנסים וכו', כשם שעשית עמהם נסים וגבורות, כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת וכו'.

בשלחן ערוך מובא חילוקי דעות בעניין זה, ובבית יוסף סוף סי' תרפ"ב כתב על זה מרן, בשם ארחות חיים, 'דעביד כמר עבד, ודעבד כמר עבד'. וראיתי שכתוב בשם קובץ 'מנורה בדרום' [גליון י"ז מדף קמ"ט] ותורת הקדמונים [ח"א סי' קמ"ט], כי ישבו כמה תלמידי חכמים לברר הדק היטב את הנושא הזה, והגיעו למסקנא כי בעבר כך היה הנוסח כמעט ברוב ככל קהילות ישראל.

כך זה כבר בסידור רב עמרם גאון. עד שנכנסו סידורי הדפוס של ונציה, ומאז נשתנה המנהג. בכל אופן, אנחנו גורסים כך עד היום. דהיינו, שבימים הללו – כך אנחנו מתפללים ומבקשים – כשם שעשית עם החשמונאים נסים וגבורות, בימים ההם, כך תעשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת.

ונראה כי רמזו פה, מה שכתוב בספרים הקדושים, כי בכל עת, כל מועד, חוזרים ומתעוררים הבחינות שהיו בעבר, בימים הגדולים והקדושים ההם. כגון בפסח – זמן חירותנו, שבועות – זמן מתן תורתנו, וכן הלאה. זהו אינו רק דבר אשר היה היה, אלא בכל שנה ושנה מתחדש העניין הזה שהיה אז בְּעֶבֶר. ישנה לכך השפעה גם עכשיו, כי יכולים לפעול בזה. כשם שעשית וכו', כך עשה עמנו. זאת איננה סתם בקשה, שאנחנו מבקשים 'על הדרך', אלא 'בעת ובעונה הזאת', כי הימים הללו הם מסוגלים לכך.

בפרט עכשיו, שאנחנו צריכים הרבה ישועות, והרבה נסים ונפלאות. ברוך ה', הקב"ה עשה אתנו נסים גדולים במלחמה האחרונה, אשר לא נשמעו בכל הארץ ובכל הגוים, פלאים עצומים. אבל, זה לא מספיק. אנחנו עדיין צריכים ישועות

שאלה מהקהל: אומרים את המזמור הזה בסיום ההדלקה?

תשובת מרן שליט"א: אחרי שגומר המדליק לומר פסקת הנרות הללו. אנחנו [כאן בביהמ"ד פעו"צ] עושים את ההדלקה לפני ערבית. אבל הדבר אינו משנה. מתי שמדליקים. ישנם כאלה שמדליקים אחרי ערבית, לפני למנצח וגו'. אנחנו מתפללים מנחה, עושים הפסקה, חוזרים לבתייהם ומדליקים וכו', וחוזרים יותר מאוחר, ואז (בשעה 6:00) מתפללים ערבית.

אבל לא רק 'להגיד' את המזמור, לקרוא אותו. אלא לומר אותו בשמחה רבה. וטוב שיהיה הניגון כאשר יש נוהגים שהוא כמו המזמורים של פסח שבועות וסוכות, דהיינו כגון הודו ליי"י כ"ט וגו' יאמרו גאולי ייי וגו', לפי שזה נעימה שמחה ומעוררת. לאחר מכן, ר"ח בן עקשיא, וקדיש דרבנן.

בספרים רבים עוררו זאת, כי יש כאן ר"ת שמח"ה, כגון בספר שער יששכר. אולם הנני מביא בפניכם כעת, רק את המובא בספר מחמדי שמים [פרשת מקץ, דף קצ"א], למהר"ר יעיש קורייני – הוא קרוב אלינו [התימנים], כי הוא מצאצאי מהר"ש שבזי זיע"א, לכן זה חשוב מאוד – הוא כותב זאת, ומכך התעוררתי לעניין הזה. הוא מחבורת המקובלים קדושי-עליון שהיו שם במחוז שרעב בדורות האחרונים. ומהמפורסמים שבהם מהר"ר שלמה טביב, ומהר"ר חיים סנואני. ברם, הדבר אינו משנה. התורה ניתנה במדבר.

וזה לשונו שם, נרמז גם סוד השמחה במזמור של-חנוכה, שהוא מזמור שיר חנוכת הבית, ראשי תיבות שמח"ה. ר"ל שצריך לשמוח בכל ימי חנוכה, וגם שאומרים מזמור זה בעת ההדלקה, שצריך לאמרו בנועם זמירות ושמחה גדולה.

[תמורת המקובלים בשרעב, צ"ל בדרום תימן. אנו קוראים לכל רוב דרום תימן בשם שרעב, אבל לפי האמת יש שם כמה מחוזות, ורק אחד מהם נקרא שרעב. בעל מחמדי שמים הוא ממחוז חוגריה, ואחד מצאצאיו מה"ר סעדיה בן אור היה רגיל לומר, אנחנו לא שרעבים. איתמר].

כך מזכירים בספרים בדרך כלל, כי זהו ר"ת שמח"ה. ואנחנו הוספנו, כי זה גם כמשמעו,

גדולות, כי ישנן הרבה קשיים והרבה צרות, מבית ומחוץ. צריכים לכוון מאד, ולנצל את הזמן הזה, כי אלו ימים של פלאים, נסים וגבורות. ברם, הכל תלוי בנו.

ולאו למימרא שצריכים אנחנו לראות בפועל את הנסים והגבורות כבר בימי חנוכה הללו עצמם, רק לפחות שבעת יהיו נזרעים השרשים, הסיבות, המחשבות וכדומה, שיצמחו ויתגלו בעתיד, בזמן הראוי. אכ"ר.

מזמור שיר חנוכת הבית, ר"ת שמח"ה, דהיינו שמן. וגם ר"ת שמח"ה. ראוי להנהיג אמירתו בבתי כנסיות אחרי הדלקת הנרות, וחשוב לאמרו בנעימה ובשמחה.

בימים הללו, מוסיפים ואומרים את מזמור שיר חנוכת הבית לדוד וגו', אחרי שיר שליוס. מזמור שיר חנוכת הבית, זהו ראשית יבנות משח"ה. דהיינו, שמן. כמו 'שמן המשחה'. בארמית, שמן היינו משחא. כמו שהוא בכל מקום בתרגום, וגם בגמרא. אבל השורש הוא בלש"ק, כי מושחים את זה, מורחים אותו. זהו דבר שנמשח, מריחה. וגם לגבי נס פך השמן הטהור, כתוב במגילת בני חשמונאי, ובען 'משחא' דזיתא דכיא, ולא אשכחו אלא צלוחית חדא. אבל, זה גם אותיות שמח"ה.

ובסוף המזמור, כתובה במפורש מלת שמחה. הַפְּכֵת מִסְפְּדֵי לְמַחֹל לִי, פְּתַחְתָּ שְׂקֵי וְתֵאֵאָרְנִי שְׁמִיחָה [תהלים ל', י"ב]. בהתחלה הדבר נזכר רק ברמז, ובסוף זה מפורש.

דהיינו, חשוב מאד להתעורר בשמחה, בעת אמירת המזמור הזה. ואנחנו ג"כ ממליצים על אמירת המזמור הזה בבתי כנסיות לאחר ההדלקה, החל משנתנו זו. בשנים שעברות, לא היינו אומרים את המזמור הזה כאן בבית המדרש בהדלקה. אבותינו נע"ג לא נהגו, ומהר"ץ זיע"א לא הזכיר זאת. רק את מנהג תוספת פסקת הנרות הללו. אבל, לפי המצב שלנו, איננו יכולים להישאר שאננים, אלא צריכים אנו הרבה חיזוק, ולעורר את השמחה. בפרט – כפי שאמרתי לעיל – בגלל שאנחנו צריכים ישועות גדולות. בלי נדר.

בפרט בבית הכנסת, ברב עס, אחרי ההדלקה, אחרי הנרות הללו וכו', להגיד את המזמור הזה בשמחה ובטוב לבב. הדבר חשוב מאד.

עוד, מזמור שיר חנוכת הבית, ר"ת שמח"ה. וכן 'מתתיהו' גימטריא 'בית המקדש', שהיה עובד בבית המקדש, שיבנה בב"א.

[אחרי השיעור ראיתי, כי הרמז הנחמד הזה, הובא כבר ע"י הגה"ק חיד"א בספרו דבש לפי, מערכת ח"ת אות ז', ושם כתוב גם משח, וגם משחה כדברינו שלי"ת, ולכן נביא לשונו.

חודש שבת מילה ציונו ה' ברחמיו לבטל ג' פְּכָבִים רעים, לבנה מאדים שבתאי (עמש"כ בס"ד בעיני יצחק על ש"ע המקוצר הל' קידושין ונישואין סי' ר"ו אות ס"ט ד"ה רבים, דף מ"ה. וצע"ק. יב"ן), ולינצל מהם. וזה היה כוונת היונים שרצו לבטל ג' מצות אלה, כדי שאח"כ ישלטו בישראל אלו הככבים. ס' אור העינים. ובזה נִיחָא שראשית כל המצוות, היתה לראש פינה מצות החודש. ובמצות ק"פ, נצטוו לימול. ובצאתם במרה, נצטוונו על השבת. כי המצוות האלו, במעמד שלשתן, מצילים ישראל מלבנה מאדים שבתאי, הרמוזים בר"ת מזמור שיר חנוכת, מש"ח, מילה שבת חודש, שעליהם גזר יון וניצולנו. והיה נס ע"י שמן, שהוא מש"ח, ר"ת מילה שבת חודש, כי הם המכוונות והעמודים אשר עליהם תיכון בית ישראל.

ואפשר עוד כי ר"ת מזמור שיר חנוכת הבית, שמחה. שנקראת השכינה, שבזה היה עילוי לשכינה. והיה הנס בשמן, שהוא משחה, אותיות שמחה. וג' אותיות ראשונות של חשמונאי הם ר"ת חודש שבת מילה. והאותיות הנשארות גימט' בינה דבה חירו דכלא וכל השם יש לרמזו שהוא ר"ת חודש שבת מילה ונס נרות אותם יקיימו והיה ע"י חמשה בני חשמונאי. חמש ר"ת חודש מילה שבת עד כאן].

*

זהו המזמור של'חינוך'. איזה חינוך? ישנו גם את חינוך המשכן, אשר היה בימים הללו, כפי שקוראים בס"ת בימי החנוכה בפרשת נשא, וגם 'חינוך' המזבח שהיה בימי החשמונאים.

מהרי"ץ בעץ חיים [דף קס"ב ע"א] הביא זאת בזה"ל, טעם שקורין בנשיאים בימים הללו, הוא משום דאמרי' בפסיקתא, שנשלם מלאכת המשכן בכ"ה בכסליו. או כמ"ש הת"ט במסכת

משח"ה, שזהו השמן. וזהו דבר בעתו מה טוב, אחרי שמדליקים שמן. העניין הזה לא ראיתי תחילה שכתוב בספרים, רק אח"כ ראיתי ספר אחד שעמד על כך, בספר ילקוט המוסר ואבני השם [דף ק"כ אות מ"ט], שכתב בזה"ל, מזמור שיר חנוכת הבית, ר"ת חמש"ה, דהיינו בזכות חמשה חומשי תורה. ועוד, בזכות חמשה בני מתתיהו כ"ג. ועוד, מזמור שיר חנוכת, ר"ת מִשְׁחָה, דהיינו שמן.

ויש להעיר, כי אכן לפעמים כתוב בתרגום 'משח', אבל זהו רק כאשר הוא נסמך. כגון [שמות כ"ז, כ'] שֶׁמֶן זֵית זָךְ, התרגום הוא מִשְׁחָה זיתא דכיא'. אבל המלה עצמה בשלמותה היא 'משחא'. ואולי זה קשור גם להבדל בין תָּלַת, לבין תִּלְתָּא. גָּבַר, גבָּרָא. וכיו"ב. שהרחבנו בס"ד במקום אחר.

לכן יותר טוב לומר, כי זהו ר"ת מזמור שיר חנוכת הבית, שעם הה"א, משחה. כי ראשית, יש בתורה 'שמן המשחה', עם ה"א. וגם אם בארמית 'משחא' היינו שמן, הרי ישנו הבדל בין לשה"ק לבין ארמית, כי הכלל הוא שהמלים בארמית נגמרות באל"ף, ובלשה"ק הן נגמרות בה"א. אלא אם כן זה מִפִּיק. האות ה"א בלשה"ק, יכולה להיות גם עם מפיק וגם בלי מפיק, כגון טְהָרָה – טְהָרָה. אולם בארמית, וגם בערבית, מלים שנגמרות שלא במפיק, תמיד כותבים אותן באל"ף. הלכך אותה המלה, שהיא בלשון הקודש נגמרת בה"א, כגון 'עצה', 'גבורה', בתרגום הן נגמרות באל"ף. כי לולא כך, היה צ"ל נקרא 'עצה', 'גבורה'. זהו כלל ידוע, ומובא בש"ע בהלכות גטין, לגבי כתיבת השמות. וסימנף, אָדָא בר אֵהָבָה. המלה 'אהבה' היא בלשה"ק, ולכן היא נגמרת באות ה"א. משא"כ המלה 'אָדָא' שהיא בארמית, נגמרת באות אל"ף. כי בלשה"ק, יכולה להיות כתובה האות ה"א, גם כשזה לא מפיק. לכן אמרנו, כי בנ"ד זהו ר"ת משח"א, באל"ף. ומה שכתוב בה"א, כיון שזה מתחלף. אותיות אחה"ע, אהו"י, מתחלפות זו בזו.

ובהמשך הוא מביא עוד רמזי יפה, וז"ל, ועוד, מש"ח ר"ת מילה שבת חודש, שגזרו על ישראל שלוש גזירות. דהיינו גזירות היוונים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מאמינים שיוכל להיות, כי בן שילד לו מאותה האשה יהיה מלך, ויבנה בית המקדש ליישיהיה מקום סליחה וכפרה.

שלמה המלך נולד מבת שבע. כיצד הדבר יכול להיות? כנראה הם חשבו, שעוד יגיע הזמן שנראה זאת, הקב"ה ארך אפים, וסוף סוף יענש.

וכשמרד אדוניה בסוף ימיו, ורצה למלוך מעצמו בלא רשות, היו סבורים שלא יהיה שלמה מלך. וכיון שהמלך, וראו כי הצליח הדבר, כי הקושרים עם אדוניה לא עמדו במרדם וברחו איש לאהלו, הכירו כל ישראל כי מיי היא מלכות שלמה.

כמו-כן שערי ההיכל נפתחו, כשאמר שלמה 'זכרה לחסדי דוד עבדך'. בקיצור, הבינו אז שהם חיו בטעות כל הזמן. הם היו בטוחים ההיפך. וכמו שאחז"ל כי אז נהפכו פניהם של שונאי דוד כשולי קדירה.

וכיון שרצה האל, כי בן שנולד לו מאותה האשה יהיה מלך על כל ישראל, ידעו באמת כי נמחל לדוד אותו עון, מחילה גמורה ושלילה. והראה – דוד – לשלמה צורת הבית, לעיני כל ישראל, והתנדב הוא לבנין הבית, והתנדבו בו בני ישראל לפניו.

לפיכך חיבר מזמור שיר חנכת הבית על זה הדרך, שהזכיר בו סליחת חטאיו שהיא רפואת נפשו, כי בזה העניין נודעה הסליחה לכל אדם. בפרט לפי דעת הרמב"ם, שהמשיח יהיה מזרע שלמה בן דוד. לא אחיו נתן, אלא דוקא מזרע שלמה. כפי שדיברנו בס"ד בזמנו [שיעורי תולדות וויצא התש"פ]. דוקא בו בחר ה', שיבנה את בית המקדש.

והרי כל מה שמדברים, הוא לא על איסור דאורייתא, כי בת שבע לא נחשבת אשת איש, הרי 'כל היוצא למלחמת דוד, גט כריתות כותב לאשתו'. דוד המלך ידע, שבעצם אין פה איסור דאורייתא. רק מה, במדרגות של דוד המלך, הדבר היה לא יפה. הוא התחכם עם אוריה, שלח אותו לביתו, ולבסוף הפנה אותו למלחמה חזקה, ואז הוא נהרג. וחל הגט למפרע. כביכול זהו דבר מכוער, לפי המדרגות העצומות של דוד המלך. ברם כפי שנאמר לו ע"י נתן הנביא, וְאַתָּה הַכְּבִּישָׁה יְשָׁלֵם אֲרֻבָּעָתָיִם [שמואל ב' י"ב, ו'], הוא שילם

מגילה, שבשנצחו החשמונים ליונים, מצאו המזבח משוקק, וחתרו אותו ובנאוהו מחדש בערב ליום כ"ד, שאז הנצחון, וחנכוהו בכ"ה בכסליו.

'חינוך' היינו, חנוכת הבית.

דוד המלך ע"ה, ייסד את המזמור הזה לצורך חנוכת הבית, בית המקדש – וגם המשכן הרי נקרא מקדש, ונכללים בזה גם חנוכת בית ראשון ובית שני – להגיד את המזמור הזה בזמן החניכה, דהיינו בפעם הראשונה. ע"ד שנאמר [דברים כ', ה'] מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית תְּחִלָּה וְלֹא חָנְכוֹ, דהיינו היישוב הראשון כאשר נכנסים לבית.

בעבר חשבתי שלא כדאי שננהג להגיד את המזמור הזה בהדלקת נרות חנוכה, כי הדבר כבר יהיה נידוש מדאי. אבל עכשיו, לא נראה לי כך. כי הרי זה רק מספר ימים שאומרים זאת, ובפרט אם יגידו אותו בניגון ובשמחה. הלכך זאת איננה סיבה, לא להגיד אותו.

אולם לכאורה, מה שאינו מובן הוא, כי במזמור הזה אין המדובר כלל על בית המקדש. הרי כתוב בו למשל 'העלית מן שאול נפשי', 'העמדת להררי עוז', 'הסתרת פניך הייתי נבהל'. דוד המלך מדבר על עצמו – במלים 'הפכת מספדי למחול לי' – שהקב"ה מחל לו על עוון בת שבע. אם כן, מה הדבר קשור אל 'חנוכת הבית'?

ברם, הא גופא. הרד"ק [בתהלים שם] כותב בזה"ל, חיברו דוד, שיאמרוהו בחנוכת בית המקדש.

ואף על פי שאין בזה המזמור זכר הבית, הזכיר בו סליחת פשעיו. שהיו חושבים אויביו, שלא תתקיים לו המלוכה ולזרעו אחריו, לעונש אותו עון.

הרי כתוב לגבי דוד המלך, שתמיד היו מקניטים אותו, ומזכירים לו, אפי' בשעה שעוסקים בנגעים ואהלות, כידוע מהגמ' במסכת בבא מציעא, שהיו מלבינים את פניו ברבים. והוא היה אומר להם, כן, גם הבא על אשת איש, יש לו חלק לעולם הבא, אם הוא חוזר בתשובה. אולם מי שמלבין פני חבירו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא. אבל היו שונאים לדוד, אשר חשבו כך.

אומר הרד"ק, ואף על פי שנאמר לו על ידי נביא, כי בנו שימלוך אחריו הוא יבנה הבית, לא היו

על כך, סבל צרות עצומות. מרד אבשלום, אמנון עם תמר וכו'. דוד המלך קיבל את כל הסבל הזה באהבה. חוץ ממה שאמר, עֲנִיתִי בַּצֹּם נַפְשִׁי [תהלים ל"ה, י"ג]. ונצטרע ששה חדשים וכו' כדאיתא בסנהדרין דף ק"ז ע"א. כל זה בתמצית ובקצרה, כי קצר המצע מהשתרע, ואין כאן מקומו, רק אגב שנזדמן העניין לידנו. א"כ בעצם זה לא על עבירה, אלא משהו שהוא כיעור לעיני הבריות, חילול השם. אבל הקב"ה קיבל את התשובה שלו, ומחל לו את אותו עוון לגמרי.

א"כ השמחה גדולה במזמור הזה, רואים כי 'שיר חנוכת הבית לדוד' התייחד על בסיס של מחילת פשעים, ואין שמחה גדולה מזו, כי אפילו שהאדם חטא, פִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחַטָּא [קהלת ז', כ'], כאשר הוא חוזר בתשובה ונמחל לו, אז אפשר להגיד 'פיתחת שקי ותאזרני שמחה'. כבר אפשר להגיד זאת בגלוי, ובצורה מפורשת.

לכן אנחנו ממליצים על כך, להגיד את המזמור הזה, אפילו מי שלא נהגו בעבר, כי בודאי שהדבר בבחינת 'מהיות טוב, אל תיקרא רע', כשיטת געו"ת מהרי"ץ זיע"א בכל כה"ג. ובפרט – כפי שאמרנו – בעת ובעונה הזאת, שענינו פְּלוֹת לישועת הי"ת שיצילנו משבעים זאבים ויגאלנו גאולה שלימה. הלכך עלינו להגיד זאת בכוונה גדולה, בנעימה קדושה, ובטוב טעם ודעת.

[לפי מה שביאר מעכ"ת כי מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, קשור למלכות דוד וזרעו, שמא יש לומר שאמירת מזמור זה בתפילה, ובפרט בעת הדלקת הנר שהיא זכר לנס שנעשה על ידי בני חשמונאי, היא כמו תיקון לחטאם שעברו על מאי דכתיב לא יסור שבט מיהודה, כנודע, וכמו שכתב הרמב"ן בפירושו על הפסוק הנזכר. ואם כבר נתקן חטאם במה שנענשו על כך כמבואר בדברי הרמב"ן שם, י"ל שבאמירת המזמור אנו מודיעים כי לא טוב עשו. ויתכן לומר שלא היה להם חטא ועוון בכך, כי עשו זאת מכח גדולה עבירה לשמה, לפי שלא מצאו בזרע דוד מי שראוי למלכות, ושיהיה בכוחו להנהיג את העם בדרך התורה. וכעת באמירת המזמור אנו מודיעים כי לעתיד לבוא תחזור העטרה לישנה. איתמר].

להכניע קליפת בני ישמעאל הקמים עלינו.

תוספת בית לפיוט מעוז צור ישועתי. מקור הניגון המקובל של פיוט זה, איננו אשכנזי אלא מאיטליה.

אזכיר בפניכם לעיין ג"כ במה שדיברנו בס"ד בשנה שעברה [שיעור מקץ], לגבי הפיוט מעוז צור ישועתי וכו', שזהו פיוט שכבר התקבל כיום בכל ישראל, לאמרו בחנוכה, רק שישנה שם תוספת רצויה. הרי סימן הבתים הוא מרדכי, הבית האחרון מתחיל במלים יונים נקבצו וכו', ולפני הבית האחרון – חשוף זרוע קדשך וכו', שזהו סימן חז"ק, בראשי תיבות – וישנה תוספת לפני כן שהוסיף כמהר"ר משה איסרלש, בעל ההגהות על הש"ע ודרכי משה, אשר עשה לעיני כל ישראל.

וזהו הנוסח. מעולם היית ישעי, כבודי ומרים ראשי. שמע נא קול שועי, מלכי, ואלהי וקדושי. העבר חטאי ופשעי, ותבנה את מקדשי. חזק ישראל, הכנע ישמעאל, מאדום תפדה נפשי.

גם דבר זה חשוב מאד, בפרט שישנו כאן את העניין של ישמעאל, קליפת ישמעאל שעומדת נגדנו. שהקב"ה יכניעם ויפילם וישפילם, ושנראה בקרוב ישועות כגדולות, אכ"ר.

שאלה מהקהל: למה הוא ראה צורך להוסיף את הבית הזה?

תשובת מרן שליט"א: מכיון שהוא חסר. לא נזכר בפיוט על אדום, ועל ישמעאל. הרמ"א הרגיש בחסרון זה והשלים אותו. ולא רק הוא, ישנם עוד כמה גדולים שהוסיפו בו מלים משלהם. אבל הנוסח הזה, הכי נראה לי. ועשיתי בו כמה תיקונים, בשביל המשקל. שיהיה מתאים לחרוזה ולניגון.

*

דרך אגב, הניגון המקובל והנפוץ של מעוז צור וכו', הוא אינו אשכנזי. הפיוט הזה בא לנו מסידורי האשכנזים, ואבותינו בתימן לא הכירוהו כלל ועיקר. אבל הניגון הזה בא מאיטליה. ישנם תימנים שעשו לו ניגון תימני, כמו ניגון ה'שירה' סעי יונה וכו'. אין קפידא בכך, וכל אחד, יאמר כטוב בעיניו. וכל לבבות דורש י"י.

בירור עניין זמן הדלקת נר חנוכה, שהוא 15-10 דקות לאחר השקיעה. ובכל אופן, אין מנהגינו להדליק בשקיעה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מנחה שעה או שעתיים לפני שקיעה"ח, ואח"כ באו לתפילת ערבית, לכן לפני שהגיעו לערבית הם כבר הדליקו. אולם לאחר שכבר עשו אותן סמוכות, בדורות האחרונים כבר היו הרבה קשיים בפרנסה וכו' (ע"י שו"ת עולת יצחק ח"א סי' פ"א), ופעמים רבות היו מתפללים מנחה אפי' אחרי השקיעה, היו כל מיני דברים שגרמו, ע"כ רבים הדליקו אחרי ערבית. ואלה שמשדלים יותר, היו מזדרזים להתפלל לפני כן, בכדי שההדלקה תהיה כמה שיותר מוקדם.

א"כ בעצם, שני הדברים נכונים. רק שהיה צורך להדגיש, כפי מה שכתוב בשע"ה מנהיגנו שזמן הדלקתן הוא סמוך מעט (כמה דקות) לפני צאת הכוכבים, היינו שזהו המנהג העיקרי והמוסמך יותר. ולא כמו שהבאתי זאת בשו"ת עו"י שם רק אחר כך, בזה"ל, 'או סמוך לפני זה מעט', דמשמע כי בצאת הכוכבים זה העיקר. רק כמו שלאחר מכן הוספתי וכתבתי בשע"ה בזה"ל, ויש מקומות שיוצאים להדליק רק אחרי שסיימו תפילת ערבית.

ישנם כאן שני מנהגים בקהילותינו, והמנהג העיקרי הוא, להדליק כמה דקות לפני צאת הכוכבים, דהיינו עשר דקות או רבע שעה אחרי השקיעה.

ישנם הטוענים, הרי אחרי רבע שעה, זהו כבר זמן צאת הכוכבים? התשובה היא, שהדבר תלוי באיזה 'צאת הכוכבים' המדובר. את צאת הכוכבים, רואים אנחנו בפועל בעיניים, רק אחרי 20 או 25 דקות, אולם לפי מ"ש בספרים, שזהו אחר שיעור הלוח מיל' מהשקיעה, זה 13.5 דקות לפי החשבון. ולגבי השאלה, אבל היכן הם הכוכבים? ישנם על כך כמה תירוצים. או שהראייה שלנו כיום היא חלשה, ולכן לא יכולים לראות מיד את הכוכבים שבשמים. או בגלל שישנם אורות החשמל, והדבר מבלבל. כי אם היה חשוך מאד, כמו בעבר, אולי אפשר היה לראות את הכוכבים.

כאשר כתבתי 'רביע שעה', כוונתי שזה יוצא לפני צה"כ העיקרי, דהיינו מה שרואים בעיניים, שזהו אחרי השקיעה 20 דקות בממוצע. כך אנחנו גם מתפללים כאן ערבית, 20 דקות לאחר השקיעה. כי זהו כבר זמן קרית שמע. ויותר טוב

ישנם כאלה שהסתבכו, בעניין זמן הדלקת נר חנוכה, לא ידעתי עד שהבנתי מכמה אברכים יצ"ו, בעיקר מידידנו הרב אריאל בה"ר אפרים כהן יצ"ו, כי זה בגלל מה שכתבנו בשו"ת עולת יצחק חלק ראשון [סימן פ"ה], 'הלכות פסוקות בענייני הדלקת נר חנוכה', בזה"ל, זמן הדלקת נר חנוכה הוא בצאת הכוכבים, או סמוך לפני זה מעט. הם השתוממו, כי ראו לאידך גיסא שכתבנו בשלחן ערוך המקוצר [סימן ק"כ סעיף י"א], שזמן ההדלקה הוא לפני צאת הכוכבים. וכאן כתוב כי הזמן הוא בצאת הכוכבים, או סמוך לפני זה מעט.

ובפרט כיון שהספר – שו"ת עולת יצחק חלק א' – זכינו בס"ד ונדפס מקרוב במהדורא חדשה, והדבר בכל זאת נשאר כך. ללא שום תיקון. על כן, היו נדונים וכו', שקלא וטריא.

האמת היא, כי הדבר נכון. היינו צריכים לתקן זאת. לא שמנו לב לכך, לפני הדפסת המהדורא החדשה. למעשה, שו"ת עולת יצחק נדפס לראשונה הרבה שנים לפני שע"ה, ומה שהובא שם, 'הלכות פסוקות בענייני הדלקת נר חנוכה', זה נלקח ממה שנדפס באיזה עלון או חוברת שהדפסנו בימים ההם, כמדומני היה עלידי ת"ת פעולת צדיק, ולאחר מכן הכנסנו את זה כאן בספר, למשמרת. הדברים נשארו כך, מבלי לבדוק אחרי זה. והם אכן צריכים תיקון.

זאת איננה טעות, אלא העיקר הוא להדליק לפני צאת הכוכבים. אבל ישנם כאלה, שנוהגים להדליק אחרי צאה"כ. אם שואלים אותנו, מה אבותינו נהגו? התשובה היא, שהדבר תלוי. המדקדקים ביותר, נהגו להדליק לפני צאה"כ. מפני שבשביל כך צריכים לצאת מבית הכנסת בין מנחה לערבית, ואח"כ לחזור, לרוב האנשים היה קשה הדבר.

המנהג הקדום נשתנה, בגלל שבעבר היו מתפללים מנחה וערבית, שלא בסמיכות. מי שיעיין למשל בתכלאל עץ חיים [דף חפ:], יראה כי אחרי מנחה כתוב שאומרים מזמור לדוד וגו', ונפטרינן. נמצא שאחרי מנחה, היו הולכים לבתייהם. אח"כ מהרי"ץ מוסיף ואומר בפירושו, והאידינא נוהגים להתפלל מנחה ומעריב סמוכים זה לזה יעו"ש. א"כ בדורות ההם, כיון שהתפללו

אחרי 25 דקות, אם אפשר, כאשר אין לחץ מבחינת הציבור.

אם כן, עדיף כפי הנוהגים, 'סמוך לפני כן'. יש מקומות שיצאו להדליק אחרי ערבית, ויותר טוב שיזדרזו להתפלל כמה שיותר לפני, וימהרו לבתיהם להדליק נ"ח, בכדי שלא יעברו את חצי השעה הראשונה. כי אחרי חצי שעה, כבר נכנסים לשאלות וספיקות. אם כי מצד הדין אנחנו פוסקים, ש'זמנה כל הלילה'. אפשר להדליק בברכות במשך כל הלילה, אם יש פְּרָסוּמִי ניסא, דהיינו לרשות הרבים, או לבני הבית, אם הם ערים.

הערה מהקהל: יוצא א"כ שזמן ההדלקה לדין הוא כמו הספרדים, רק שאנחנו קוראים לזה 'לפני צאת הכוכבים', והם קוראים לזה 'צאת הכוכבים'. כי הם אומרים, 13.5 דקות זמניות, א"כ יוצא שזה 15 דקות בערך.

תשובת מרן שליט"א: לא בדיוק. כי מבחינתנו גם אחרי עשר דקות לאחר השקיעה, לא כשר להדליק.

*

בכל אופן, מה שבטוח הוא, שאין להדליק בשקיעה. הנני שומע, כי ישנם כאלה שמדליקים ממש בשקיעה. הייתי באיזה מקום, ופתאום אמרו לי, כי משהו מדליק בהתחלת השקיעה. אמרתי לו, תשמע, אין דבר כזה. בארץ תימן, אף אחד לא הדליק בשקיעה. למרות שמדברי הרמב"ם נראה כך. אפילו הדרדעים, אפי' שהם חידשו מדעתם לעשות כל מיני דברים כדעת הרמב"ם, לא הדליקו בשקיעה. אותו אדם אמר לי, פלוני אלמוני. עניתי לו, הדבר אכן מתאים לו, כי יש לו דעות כמותם. לכן הוא מדליק בשקיעה. אבל, הוא נולד 'אתמול'. כי אם ישאלו את הדור שעבר אצלם, ימצאו שאין אף אחד שהדליק בשקיעה ממש, רק לאחר מכן, בין השמשות. הדבר בדוק. אמר לי אחד מהם, כי אף אחד לא הדליק בשקיעה. בכל העיר צנעא הדליקו לאחר מכן, חוץ מפלוני אלמוני, אשר היה 'שרוף'. הוא היה עושה כל מיני שגעונות ועניינים, דברים מעצמו, יותר מכולם. לצערנו הם עשו רפורמות, כי רצו ללכת אחרי הרמב"ם בכל העניינים, אפילו מה שבדורות שעברו לא נהגו.

שאלה מהקהל: בערב שבת, בהדלקה שבבית הכנסת, אם כבר הגיע זמן כניסת שבת ואין מניין, האם אפשר להדליק בברכה?

תשובת מרן שליט"א: סומכים על דעת האומרים שאם בודאי יגיע מניין, אזי אפשר להדליק בברכה. אבל עדיף שיהיה ממש עכשיו. ואם כבר מתקרב זמן כניסת שבת, אין לחכות יותר, אלא ידליקו בברכה.

*

בקשר לעניין הקודם שדיברנו, לגבי זמן ההדלקה, וגם לעניין מקום ההדלקה, בפתח הבית או בחלון וכו', מי שרוצה ללמוד ולהבין את היסודות באריכות, יש לי מאמר מיוחד הנקרא 'הנרות הללו', שנדפס מחדש שם בסוף פסקי מהרי"ץ הלכות חנוכה ופורים [ובקובץ דברי חפץ ג']. הספר שלחן ערוך המקוצר, כשמו כן הוא, אבל שם ישנה הרחבה. אמנם זה לא הכל, התורה שבע"פ אף פעם אינה נגמרת, תמיד יש מה להוסיף. אך בכל אופן, מסתמא זהו העיקר.

חקירה האם יש לומר קדיש דרבנן, לאחר קריאת מגילת בני חשמונאי.

חקירה חדשה עלתה לנו, בעניין מגילת בני חשמונאי. בשבת חנוכה, לפני תפילת המנחה, אנחנו קוראים כאן בציבור את כל מגילת בני חשמונאי, בלשונה המקורית בארמית, כמנהג אבותינו נע"ג. בהשקפה ראשונה חושבים, כי אף זה כמו שלוש מגילות – שיר השירים, קהלת, רות – שאיננו אומרים אחרי כן קדיש. מכיון שהם פסוקים, מנהגינו שאין אומרים אחריהן קדיש. א"כ נראה כי גם בנ"ד, אין לומר אחריה קדיש, כיון שגם זה פסוקים.

אולם השנה עלה בדעתי, כי אולי זאת טעות. נכון שמגילת בני חשמונאי היא פסוקים, אבל זאת תורה שבעל-פה. הרי מגילת בני חשמונאי, איננה מן התנ"ך. מי חיבר אותה? בעל הלכות גדולות אומר, כי זקני ב"ש וב"ה הם שייסדו אותה, ולפי רס"ג אלו בני חשמונאי. עכ"פ זאת בכלל תורה שבע"פ. ולא עוד אלא הרי בסוף המגילה, ישנן כמה הלכות, אשר בני חשמונאי יסודם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

המשך ביאור דברי הרמב"ם בהלכות דעות בעניין השמחה, כי היא חיוב מדאורייתא של זיהלכת בדרכיו, ומנא ילפינן שהקב"ה שמח. ותירוצים נפלאים לכמה קושיות בדבריו, והבנת העומק שבהם. וטעם השינויים ובחילוקים שבין פרק ראשון לפרק שני שם.

נחזור בס"ד לעניין השמחה, שפתחנו בו בתחילת השיעור.

הרמב"ם בהלכות דעות, כותב חידוש גדול מאד, כי ישנה מצות עשה מן התורה, שהאדם יהיה שמח, שנאמר זיהלכת בדרכיו.

מהיכן יצא דבר זה לרמב"ם? הרי עניין זה איננו כתוב, אין שום מקור לזה בדברי חז"ל. לא ידוע לי, וגם לפי כל הציונים שראיתי. נראה כי הרמב"ם, הוא אשר הגיע אל המסקנא הזאת, מדעתו הרחבה והגדולה.

בהלכות דעות, הרמב"ם מתחיל לכתוב בעניין מדות בני האדם, כי ישנן קצוות, בזה הלשון, דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם, וזו משונה מזו ורחוקה ממנה ביותר. יש אדם שהוא בעל חימה כועס תמיד. הוא עצבני כל הזמן. כל הזמן כועס. כל הזמן בלחץ. כל דבר קטן, 'מדליק' אותו. ויש אדם שדעתו מיושבת עליו, ואינו כועס כלל. ואם יכעס, יכעס כעס מעט בכמה שנים. שמעתם? רק פעם בחמש שנים הוא כועס.

ויש אדם שהוא גבה לב ביותר. ויש שהוא שפל רוח עד מאד.

ויש שהוא בעל תאוה, לא תשבע נפשו מהלוח בתאותה. ויש שהוא טהור-גוף ביותר, לא יתאוה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להם. ויש בעל נפש רחבה, שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שנא' אוהב כסף לא ישבע כסף. ויש מקצר, שדיו אפילו דבר מועט שלא יספיק לו, ולא ירדוף להשיג כל צרכו. מספיק ודי לו במעט. הוא מצמצם את עצמו.

ויש שהוא מסגף עצמו ברעב, וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול. ויש שהוא מאבד כל ממנו בידו לדעתו. ישנם אנשים שהם קמצנים מאד, וישנם אנשים שמפזרים כסף.

ועל דרכים אלו שאר כל הדעות. כגון מהולל ואונן. 'מהולל' היינו ע"ד שנאמר בקהלת [ב', ב'] לַשְׁחֹק אִמְרָתִי מְהוֹלָל. ויש 'אונן', אדם שהוא

הרי מצינו בגמרא [סנהדרין דף פב.], 'בית דין של חשמונאי' גזרו בעניין נשג"ז. הם היו – עכ"פ חלק מהם – גדולי תורה. ומאחר שייסדו הם את המגילה, דינה כמו שאר תורה שבע"פ.

לגבי שלושת המגילות הנז"ל, אמנם ישנו עליהם תרגום, ובתרגום הזה הרבה פעמים ישנם אריכות ופירושים כדרך המדרשים. הרי הוא לא מתרגם מלה במלה, כמו שעשה אונקלוס דרך-כלל. נמצאת שזאת ג"כ תורה שבע"פ. אבל שאני התם, מכיון שהתרגום הוא טפל לפסוק, שהרי הפסוק הוא העיקר, לכן איננו אומרים קדיש לאחר מכן. אולם בנדון דידן, לגבי מגילת בני חשמונאי, כל המגילה היא תורה שבע"פ. וא"כ צריך לומר אחרי כן קדיש דרבנן, כמו כל אחרי לימוד בתורה שבע"פ.

אינני יודע, כיצד נהגו בדורות שעברו בעניין זה, כי לצערנו פה בא"י שכחו מן המנהג הזה, בפרט כי לא היו להם הספרים בהישגיד, ע"כ אינני מכיר מה עשו אבותינו כשקראו אותה בציבור, רק ראיתי ביחידות. וגם יכול להיות שבעבר, נותר להם עוד זמן, והם למדו עוד דברים, סיימו ואמרו רבי חנניא וכו' בלאו הכי.

נראה לי עכ"פ כי כך צריך להיות. כל-שכן מאחר שאומרים תחילה רבי חנניא וכו', בודאי שהדבר בסדר. ק"ו ממה שעושים אחרי תהלים.

הרי ישנם כאלה המסבירים, כי הסיבה שאחרי פסוקים לא אומרים קדיש, ואחרי תושבע"פ כן אומרים קדיש, כי הפסוקים אינם צריכים חיזוק, כי זאת תורה שבכתב. משא"כ תורה שבע"פ, היא צריכה חיזוק. כך ראינו בזמנו בספר ארחות חיים, לגבי הקדיש שבתחילת הסליחות דאלול. א"כ הסברא הזאת, שייכת גם בנ"ד.

שאלה מהקהל: ומצד 'שפתותיהם דובבות בקבר', האם מוזכרים שמות של-חכמים במגילה?

תשובת מרן שליט"א: בני חשמונאי. אנחנו נדובב את שפתותיהם של בני חשמונאי, מזכירים אותם שם. קיימו הדין קיימא וכו'. הם ה'חכמים'. וכלפיהם נאמר דעתיד לחדתא עלמא, כפי פירוש של מהר"י ונה.

כל הזמן עצוב, רואים תמיד על פניו שהוא מדוכא.

ובילי ושוע, ואכזרי ורחמן, ורך לבב ואמין לב. וכל כיוצא בהן.

הרמב"ם מאריך שם על כך. הוא אומר, כי ישנם שבטבעם נולדו עם המדות הללו, וישנם כאלה שרק אח"כ קנו את זה. הוא מתאים לזה, אם הוא יראה את זה הוא יושפע מזה. או שלמד את זה, או שהחליט כי ככה צריך להיות. אומר לנו הרמב"ם, כי שני הקצוות הם מסוכנים. לא זה טוב, ולא זה טוב. דרך התורה היא, הדרך הממוצעת.

וז"ל שם [בהלכה ד'], הדרך הישרה, היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל דעות שיש לאדם.

הרמב"ם סובר, כי זהו כוונת מה שכתוב במסכת אבות [פרק ב' משנה א'], איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם. אמנם לא כתוב במפורש כי זאת הדרך האמצעית, אבל כך הרמב"ם עצמו מסביר שם בפירוש המשנה, וכך הוא הולך לשיטתו גם פה בחיבורו משנ"ת.

ובהמשך, הרמב"ם מפרט את כל הדברים. כיצד? לא יהיה בעל חימה נוח לבעוס. שלא כל דבר קטן יהיה מקפיץ אותו, צועק וכועס. ומצד שני, ולא כמת שאינו מרגיש. שלא יהיה אדיש, שום דבר, לא מגיב כלום. אלא בינוני.

לא יכעוס, אלא על דבר גדול שראוי לבעוס עליו, כדי שלא יעשה כיוצא בו פעם אחרת. שאם הוא לא יכעס, אזי יחזרו לעשות שוב דבר לא טוב.

וכן בהמשך, ולא יקבוצ' ידו ביותר, ולא יפזר כל ממונו, אלא נותן צדקה כפי מסת ידו, ומלוה כראוי למי שצריך.

וכעת, העניין שלנו.

ולא יהא מהולל ושחק, ולא עֵצב ואוֹנָן, אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות.

וכן שאר דעותיו. ודרך זו היא דרך החכמים.

ומי אמר שהדבר לדעתו הוא מדאורייתא?

מזה שהרמב"ם כותב בהמשך, ומצווים אנו ללכת בדרכים אלו הבינונים, והם הדרכים

הטובים והישרים, שנא' והלכת בדרכיו. זהו הפסוק שפתחנו בו את השיעור, שהוא בפרשת כי תבא, 'והלכת בדרכיו'.

זוהי אחת מתרי"ג מצוות, כפי שהרמב"ם מתחיל כך בפתיחתו להלכות דעות, 'יש בכללן אחת עשרה מצוות וכו'. א' להדמות בדרכיו. ב' וכו'.

ובהמשך הרמב"ם כותב בזה"ל, כך לָמְדוּ בפירוש מצוה זו – יש לנו מסורת מחז"ל, בתורה שבעל פה, שלמדו איש מפי איש עד מרע"ה מפי הגבורה, מה פירוש המצווה הזאת, 'והלכת בדרכיו'? – מה הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון. מה הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום.

מה הוא נקרא קדוש, אף אתה היה קדוש.

ועל דרך זו, קראו הנביאים לאל, בכל אותן הכנויין. ארך אפים ורב חסד, צדיק וישר, תמים גבור וחזק, וכיוצא בהן. להודיע שאלו דרכים טובים וישרים הם, וחייב אדם להנהיג עצמו בהן. זאת איננה 'חסידות', זה לא עניין של צדקות, דברים אשר רק ממליצים עליהם, אלא זאת חובה. 'חייב'.

ולהדמות – אבל הרמב"ם נזהר והוסיף את המלים – כפי כוחו. אין אפשרות להגיד זאת במדה שווה לכל האנשים, לא לכל אחד יש את האפשרויות ואת הכוחות. הציווי הוא לפי הכוח שלך. כמובן יצר הרע יגיד לו שאין לו כוח, אבל לצורך כך צריכים את לימוד המוסר, להבין מה הכוח שלו לפי האמת.

גם בספר המצוות [מצות עשה שמינית], כתב הרמב"ם כזאת, אף שלא פירט את הכל, אלא כתב בזה"ל, המצוה השמינית היא שציונו להדמות בו יתעלה, לפי יכולתנו.

גם כאן הוא מדגיש, 'לפי יכולתנו'. מהגם כי אי אפשר, קשה, לקבוע גבולות בדברים האלה. ישנם כאלה האומרים, כי לכן זה נקרא בשם 'מדות', מלשון מדידה, כי זהו דבר שאי אפשר לקבוע בו ולצוות במדה שווה, כמו במצוות כגון ציצית תפילין וסוכה. יען כי לא כל הטבעים שווים, ולא כל המצבים כמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פר' עקב ע"פ ורם לבבך [דברים ח', י"ד] ד"ה וקרוב יעו"ש.

זאת נקודה חשובה מאד.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שמעתם? כאן הוא מוסיף, כי ישנה מצוה מדאורייתא, להיות חסיד. נו, וכי חסידות היא דאורייתא? אלא, כנראה הדבר תלוי. ישנם אכן בני אדם שיקחו את זה, לגבי הרבה פרטים. אבל כל אחד מאתנו מצווה לכלהפחות, אל תעשה תמיד לפי הדין, אלא לפנים משורת הדין. תתחסד, כמה שהינך יכול. כל מי שאינו במדרגה הזאת של חסידות, אינו יכול הרבה, אזי עכ"פ שיהיה משהו.

שאלה מהקהל: מה שהסביר הרב כי מה הוא נקרא חסיד, הכוונה לעשות לפנים משורת הדין, זה כפי הידוע שזהו החילוק בין צדיק לחסיד. אך שמא כאן אין הכוונה לזה, אלא ר"ל שהוא גומל חסדים, כמו שאמרו חז"ל במקום אחר.

תשובת מרן שליט"א: זה מפורש כבר בי"ג מדות, רחום וחנון וגו' ורב חסד.

ובא בפירוש גם כן [סוטה דף יד.], שעניינו להדמות בפעולות הטובות והמדות החשובות, שיתואר בהם האל יתעלה על צד המשל, יתעלה על הכל עילוי רב.

בספר שו"ע המדות [בדף רמ"ה] הזנ"ל, הביא מדברי הרמב"ם בהל' דעות, אבל עמדה בפניו שאלה. היכן כתוב, שהקב"ה שמח? בשלמא לגבי רחום, חנון, ארך אפים, אלו דברים שכתובים. אבל שהקב"ה שמח? היכן הדבר כתוב?

לכן הוא מוסיף שם בזה"ל, מצינו שמדת ה' יתברך, השמחה. כדכתיב [תהלים ק"ד] יהי כבוד י"י לעולם, ישמח י"י במעשיו. וכן בישעיה [ס"ב, ה'] ישיש עליך אלהיך וגו'. ועוד [משלי י"ג] אור צדיקים ישמח. ושנינו [חגיגה דף י"ב ע"א] דשמחה זו היא של הקב"ה, ששמח כשראה אור הגנוז לצדיקים.

הערת הרה"ג משה רצאבי שליט"א: 'שהשמחה במעונו'.

תגובת מרן שליט"א: תמתין.

שאלה מהקהל: ישנו גם פסוק, תחת אשר לא עבדת וגו' בשמחה ובטוב לבב.

תשובת מרן שליט"א: הרמב"ם עצמו מביא זאת בהמשך, לאחר מכן, בפ"ט מהלכות תשובה. אבל שם המדובר לגבי השמחה בעשיית המצוות.

יישר כוחו של בעל הספר 'שלחן ערוך המדות', הרה"ג אסי הלוי אבן יולי, אשר הוא הדגיש את הנקודה הזאת, כי ענינו רואות שלא שמים לב לכך.

וכך הוא כותב בשער השמחה [דף רמ"ה] בזה"ל, השמחה חיובה מן התורה, [ודבר זה לא נודע בשער בת רבים, שהוא חיוב תורה ממש, כשאר מצוות עשה של-תורה].

רבים למדו את הרמב"ם הזה, ולא שמו לב לכך. משום מה זה כמו 'נבלע' בין הדברים. אולי כאשר לומדים זאת, חושבים מקופיא כי עניינים אלו הם כמו הנהגות של חסידות. ברם, הרי הרמב"ם לא מדבר חסידות, אלא הלכות ממש.

והיא נחלקת לשני חלקים.

החלק הראשון, הוא חיוב שמחה תמידית, ועל ידה יכול לעבוד את השם באמת. מה שאין כן השרוי בעצבות, עבודת ה' קשה עליו.

והחלק השני, הוא חיוב שמחה במצוות. והיינו, שבעת קיום המצוות, יעשם בשמחה ובטוב לבב, על שזוכה לעשות את רצון השם, ומאהבתו את השם, ולא יעשם כמצוות אנשים מלומדה.

החכם הזה [דלעיל] עשה דבר חידוש, הוא עשה למדות 'שלחן ערוך', לקבוע בזה גדרים. אבל כאמור, אחרי ככלות הכל, אין אפשרות לקבוע סעיף, זה אסור וזה מותר. כך ראיתי כתוב בשם הגר"א, כי לכן הדבר נקרא בשם מדות. הרי דברים תלויים בכמה שיקולים, ולפי העניין. שלחן ערוך מחד, ומדות מאידך, נראה לפו"ר כסתירה מיניה וביה. אבל מ"מ ישנם דברים רבים שהם אכן הלכות שנפסקו. עכ"פ הרמב"ם בענייננו מדגיש, 'לפי יכולתנו'.

ממשיך הרמב"ם בס' המצוות וכותב, והוא אמרו, והלכת בדרכיו. וכבר כפל ציווי זה ואמר [עקב י' וי"א] ללכת בכל דרכיו. ובא בפירוש זה, מה הקדוש ברוך הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום. מה הקב"ה נקרא חנון, אף אתה היה חנון. וכעת הוא מוסיף כאן משהו, שהוא לא כתב בחיבורו, מה הקב"ה נקרא צדיק, אף אתה היה צדיק. מה הקב"ה נקרא חסיד, אף אתה היה חסיד. וכו'.

מקודם בני הרה"ג משה שליט"א, 'שהשמחה במעונו'.

מהרי"ץ בעץ חיים [דף ק"ע ע"א] כותב לגבי מה שאומרים אצל החתן 'שהשמחה במעונו', בזה"ל, כתב רבינו בחיי בפרשת תרומה – זה כתוב שם לגבי הפסוק וְעֲשִׂיתָ שָׁנִים פְּרָבִים זָהָב [שמות כ"ה, י"ח] – כי יש למעלה מְעַרְבוֹת, רקיע שמיני ששמו מְעוֹן, ושם נהרי שמחה. ולכך אנו אומרים שהשמחה במעונו וכו' ע"ש.

השמחה 'במעונו' היינו, ברקיע הנקרא בשם מעוֹן. הרי ישנם שבעה רקיעים. וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעוֹן, מכון, ערבות.

וכתב רבינו זכריה הרופא בנימוקיו להרמב"ם הטעם – מדוע אומרים כעת, אצל החתן, 'שהשמחה במעונו'? – לפי שתכלית שמחת האדם היא בחתונתו, וסמך לזה [שיר השירים ג', י"א] בָּיִת חֲתָנָתוֹ וּבָיִת שְׂמֻחָתוֹ לָבוֹ. אמנם שמחה זו יש לה הפסק – אחרי שבעת ימים, או חודש. הכי הרבה, שנה – משא"כ בשמחתו ית', שאין לה הפסק. ולרמזו שאין שמחה כשמחת המקום ב"ה, אומרים ברוך שהשמחה במעונו.

כאן אנחנו שמחים ומשמחים את החתן, רק במשך כמה זמן, כמה ימים. אבל אצל הקב"ה, זה תמיד, לעולם. אין לכך שום הפסק.

ומסיים מהרי"ץ שם, על שם 'עוז וחדוה במקומו'. [זהו כפי שהעיר השואל מקודם].

את הפסוקים הללו, הוא – בעל שו"ע המדות – היה צריך להביא. וע"ע בגמ' חגיגה דף יב: מעוֹן, כתות של מלאכי השרת אומרים 'שירה' בלילה.

*

הרמב"ם בהלכות תשובה [פרק שביעי הלכה ב'] כתב בזה"ל, לעולם יראה אדם את עצמו כאילו הוא נוטה למות, ושמא ימות בשעתו ונמצא עומד בחטאיו. לפיכך ישוב מחטאיו מיד, ולא יאמר כשאזקין אשוב, שמא ימות קודם שיזקין. הוא ששלמה המלך אומר בחכמתו, בכל עת יהיו בגדיך לבנים, ושמן על ראשך אל יחסר.

שמעתם? אנחנו ידענו רק שכתוב 'שוב יום אחד לפני מיתתך', אבל הרמב"ם בא ואומר, 'לעולם' – לא בעשיית או בניחוס אבלים וכד', אלא

ישנם שני דברים. ישנה מצוה אחת, שהיא תמידית. לא בזמן קיום המצוות. האדם אינו מקיים כעת שום מצוה, כגון שעכשיו הוא אוכל או נח וכו', והוא לא מכוין שזה לש"ש. וכן אדם שהוא עובד, פועל. רק קובע עתים לתורה. קמ"ל הרמב"ם כי אפילו כאשר הוא לא לומד, ולא מקיים מצוות, אעפ"כ בזמנים הללו, ישנו חיוב של שמחה מדאורייתא.

עכ"פ בספר שלחן ערוך המדות מביא פסוקים, כראיה לכך שהקב"ה שמח כל הזמן. 'שמח י"י במעשיו', 'שיש עליך אלהיך', 'אור צדיקים ישמח'.

במחכ"ת הרב המחבר, אינני יודע מדוע הוא נכנס כאן לדוחק עצום. מהפסוקים הללו אין ראיה, כי המדובר בזה הוא לְעֵתִיד לבוא. 'שמח י"י במעשיו', זה לעתיד. וכן 'שיש עליך אלהיך', כמשוש חתן על כלה, הפסוק הזה כתוב בנחמות של ישעיה.

אולי הוא יכול להידחק ולהסביר באופן אחר לתרץ זאת, לא מסתברא.

שאלה מהקהל: אבל הרי כתוב [קהלת א', ט'] מַה שִׂהְיָה הוּא שִׂהְיָה?

תשובת מרן שליט"א: אבל לא כתוב בהיפך, מה שיהיה הוא שהיה. למשל, המשיח יהיה, אבל הוא לא היה.

למשל מהרי"ץ בעץ חיים [דף ט"ז ע"ב] כתב בהדיא בזה"ל, 'שמח י"י במעשיו'. שְׂמַח לא נאמר, אלא יְשֻׁמַּח. לפי שפסוק זה מדבר לימות המשיח, כי אז באותו זמן כולם ידעו אותו יתב', ואז ישמח בהם הקב"ה, ואז יהי שם י"י מבורך. ומדרש שמואל פי' בדף רמ"א ע"א, אימתי יהי כבוד ה', כשיש צדיק בעולם, שישמח ה' במעשיו של צדיק, שהוא מפאך ומברך ומרומם שמו יתב'. וזהו יהי שם י"י מבורך וכו'.

שאלה מהקהל: מה שכתוב בפסוק, עֹז וְחֵדוּהָ בְּמָקוֹמוֹ [דברי הימים א' ט"ז, כ"ז], האם זאת שמחה?

תשובת מרן שליט"א: יפה. נכון.

אכן הוא לא היה צריך להגיע לכך, אלא להגיד או כמו הפסוק הזה שאמרת כעת, או כפי שאמר

שערי יצחק – השיעור השבועי

פתאום הוא הולך. ואז הוא מגיע לכסא הכבוד, כשהוא מלוכלך בעבירות. על זאת, צריכים לשמוח. וע"ע מ"ש בס"ד בשיעור וילך התשע"ט בש"ל.

כך דעת הרמב"ם, וראויים הדברים למי שאמרם. ברם מאידך, וכי כל הזמן אפשר להיות שמח? מה לגבי תשעה באב? וכי בת"ב נשמח? או אם אדם אומר תיקון חצות, הרי צריכים אז לבכות ולהצטער. וכן אַבֵּל, לא אליכם. או למשל אדם שהוא ח"ו רואה את חבירו שהוא בצער, וכי אינו צריך להצטער איתו? וכל כה"ג. כיצד הרמב"ם אומר, 'צריך לשמוח כל ימיו'.

*

כמו כן קשה לכאורה, וכי הקב"ה תמיד שמח? הרי כתוב בחז"ל [חגיגה דף ה:], מקום יש לו להקב"ה, ומסתרים שמו וכו'. כפי שנאמר [ירמיהו י"ג, י"ז] בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי. גם הקב"ה הוא בוכה. וכפי שמובא בגמ' [שם], שלושה הקב"ה בוכה עליהם בכל יום. על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק, ועל פרנס המתגאה על הציבור.

וכן מובא בגמ' סוכה [דף נ"ב ע"ב], ארבעה מתחרט עליהן הקב"ה שבראם. ואלו הן. גלות, כשדים, וישמעאלים, ויצר הרע. יש להקב"ה צער.

בגמרא במסכת עבודה זרה [דף ג' ע"ב] מובא לגבי מלחמת גוג ומגוג בזה"ל, כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג, אומר להן, על מה באתם? אומרים לו, על ה' ועל משיחו, שנאמר [תהלים ב', א'] למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק [וגו']. וכל אחד מנתק מצותו והולך, שנאמר [שם שם, ג'] ננתקה את מוסרותימו [וגו']. והקב"ה יושב ומשחק, שנאמר יושב בשמים ישחק [וגו']. א"ר יצחק, אין לו להקב"ה שחוק, אלא אותו היום בלבד.

שואלת הגמרא, איני, והא אמר רב יהודה אמר רב, שתים עשרה שעות הוי היום. שלש הראשונות, הקב"ה יושב ועוסק בתורה. שניות, יושב ודן את כל העולם כולו. כיון שרואה שנתחייב עולם כליה, עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים. שלישיות, יושב וזן את כל

תמיד – יחשוב האדם שהוא גוסס, נוטה למות, שמא ימות בשעתו. ואולי בעוד חצי שעה, זהו.

[בגמרא שבת דף קנ"ג ע"א וז"ל, תנן התם, רבי אליעזר אומר, שוב יום אחד לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, וכי אדם יודע איזהו יום ימות. אמר להן, וכל שכן, ישוב היום שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה וכו' יעו"ש. וכן ציינו מפרשי הרמב"ם שם זאת כמקור לדבריו, אבל אין זה מספיק, כי לדב' הרמב"ם לא רק יום קודם, אלא שעה].

הרמב"ם כותב בלשון 'לעולם', והוא כותב בספרו רק 'הלכות'. זאת הלכה, לא חסידות, ולא מוסר, ולא דָרֶשׁ.

לכאורה, א"כ איך אפשר לשמוח תמיד?

מספרים על מישחו שהיה חולה במחלה הקשה רח"ל במשך שלוש שנים, וכל הזמן הוא היה נוסע אל הרופא, והרופא לא גילה לו שיש לו את המחלה. רק אמר לו, תעשה כך, ותעשה כך. ויהי היום, ובא רופא מחליף, ממלא מקום שלרופא הקודם, וכאשר החולה הזה הגיע אליו, תוך כדי הדברים, לא היה מובן, והרופא אמר לו, וכי אינך יודע שאתה במצב חמור וכו'? אמר לו החולה, מה כ"כ חמור? ענה לו הרופא, יש לך את המחלה. אותו חולה נבהל, ולאחר שבוע הוא נפטר...

שלוש שנים הוא החזיק מעמד, ורק כאשר שמע זאת הוא נפטר.

הא כיצד ניתן לשמוח ככה? אם האדם חושב כל הזמן, שהוא הולך למות?

איך הרמב"ם מסתדר עם מ"ש בעצמו בהלכות דעות, כי כל אדם צריך להיות שמח 'כל ימיו', ואילו כאן הוא כותב כך, שלעולם יראה עצמו כאילו הוא נוטה למות. מה קרה פה?

נראה שהתשובה היא, כי האדם כלל ועיקר אינו צריך להיות עצוב מכך. ההיפך, זאת היא השמחה. וכי יותר טוב, אם האדם יקבל פתאום דום לב, וילך לעולמו מבלי שהוא יחזור בתשובה? אדרבה, זאת השמחה הכי גדולה, שהוא מוכן ויודע, בכדי שהוא יחזור לפני כן בתשובה. הדבר הזה, צריך לשמח אותו. אם איננו חושב על כך, הוא יכול ח"ו לעשות עבירות, כגון לדבר לשון הרע וכו' וכו', ולפתע

תשובת מרן שליט"א: יפה. כך הגמ' שם מתרצת, הא בבתי גוואי, והא בבתי בראי. ולפי רש"י וגירסתו בגמ', הוא כדבריך. אבל רבינו חננאל שם מפרש להיפך, בבתי גוואי בכיה, בבתי בראי שמחה.

אם כן, ישנן את שתי האפשרויות.

זהו כפי שכתוב בספר חובות הלבבות, הפרוש, צהלתו בפניו, ודאגתו בלבו. דהיינו, זהו הכיוון הזה. אבל זאת הדרגא הכי נמוכה. דרגא פחות. 'בסבך פנים יפות', זהו ה'בראי'. גם בזמן שעצובים, אין פירושו שעצובים ג"כ בלב. הרמב"ם מדבר, שרואים שמחה בפנים. לא ממש שמחה, אלא סבר פנים יפות. הוא רגוע. לכל הפחות. בודאי שלא רואים את השלילי, אלא יתירה מכך, רואים כי האדם שליו. ישנם מצבים של עצב, שרואים את העצב גם באופן חיזוני, כגון אם האדם בוכה, אבל 'עין במר בוכה, ולב שמח'. משהו בכיוון הזה.

ולמעשה, כתוב בספרים כי כך הוא הדבר אפי' בתשעה באב. גם בת"ב שצ"ל עצוב, אין פירושו שהעיצוב צריך להיות בלב. ואם נשאל, על מה נשמח אז? התשובה היא, ראשית, על כי הקב"ה כילה חמתו בעצים ואבנים. דבר נוסף, המשיח נולד בת"ב. א"כ יש על מה לשמוח.

כנ"ל ספר עבודת ישראל [פרשת מסעי, דף קל"ג], להמגיד מקווננין, וזה לשונו, אפילו בתשעה באב, שהוא חושך למראה עין, הגם שיש לבכות במר-נפש על כל [הרעה] אשר מְצַאֲתָנו ביום ההוא, מ"מ יש לשמח לב המלך בשמחה העתידה, שבו יולד מנחם ויגאלנו במהרה וכו'.

בשם החזון אי"ש והגרי"ז אומרים, איך ירמיהו הנביא כתב בנבואה, את מגילת איכה? הרי קיי"ל שאין הנבואה שורה מתוך עצבות? על כרחך, שהוא היה שמח. א"כ רואים, כי אין חובה שהדבר יהיה סותר האחד את השני. הלב נשבר, אבל מצד שני מתעודד. כך הם אומרים.

מביאים זאת אפילו לגבי אנשים, אשר היו להם צרות רבות.

העניין מובא בהרבה ספרים, למשל בספר מעשה איש – תולדות החזון איש [דחיל חטאין, דף קס"ג] וז"ל, הוסיף החזו"א, ירמיה הנביא חיבר

העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים. רביעיות, יושב ומשחק עם לויתן, שנאמר [תהלים ק"ד, כ"ו] לויתן זה יצרת לשחק בו. אמר רב נחמן בר יצחק, עם בריותיו, משחק. ועל בריותיו, אינו משחק אלא אותו היום בלבד. א"ל רב אחא לרב נחמן בר יצחק, מיום שחרב בית המקדש, אין שחוק להקב"ה. ומנלן דליכא שחוק? אילימא מדכתיב [ישעיהו כ"ב, י"ב] ויקרא י"י אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה וגו'. דלמא ההוא יומא, ותו לא.

ומצינו כי ישנם מצבים, שהקב"ה הוא עצב בביכול.

שהרי הסיבה שתיקנו לומר בקדיש, אמן יהא שמיה רבא וכו' בלשון ארמית – זהו אחד מן הטעמים – הוא בכדי שהמלאכים לא יתקנאו בנו.

כך לשון הטור [או"ח סימן נ"ו], יש אומרים מפני המלאכים, שלא יתקנאו בנו שאנו משבחים שבח נאה כזה וכו', וכביכול שיש דאגה לפניו. ואם יבינו המלאכים זה, יקטרגו עלינו.

אומר על כך הבית חדש – הוא מאריך על כך, וכבר דיברנו על כך בהרחבה בזמנו [שיעור במדבר התשע"ה], ע"כ נביא רק כמה מלים מדבריו – מפני הקנאה, שאומרים לפניו שבח נאה כזה, אנו חוששין דהקנאה יהא גורם. שכאשר יראו דאגה לפניו יתעלה, יהיה להם התנצלות על מה שבאו לקטרג עלינו וכו'.

אלא צריך לומר, כי מה שהרמב"ם כתב 'שמח כל ימיו', מה שאומרים בלשון 'תמיד', שמחה תמידית, זהו לאו דוקא. ברור שישנם זמנים, שאי אפשר לשמוח.

יש 'תמיד', שזה ממש כל הזמן, כמו [שמות כ"ה, ל'] לַחַם פָּנִים לְפָנֵי תָמִיד. כפי שכתוב במשנה [פי"א דמנחות] אלו מושכים ואלו מניחים, בכדי שאף פעם לא יהיה השלחן ריק. ויש 'תמיד', כמו [שמות כ"ו, כ'] לְהַעֲלֹת נֵר תָמִיד, בבוקר ובערב. לא מחייה שזה 'תמיד' כל הזמן, אלא הכוונה על הרוב, בדרך כלל. ועיין בגמ' מנחות דף צ' ע"ב.

שאלה מהקהל: אבל הגמרא [בחגיגה דף ה:] מפרשת את הפסוק 'עוז וחדוה במקומו', שזה נאמר 'בְּבִתִּי גִּוְאִי', כי שם ישנה שמחה כל הזמן.

תשובת מרן שליט"א: הרמב"ם לא מדבר על כך במפורש. אנחנו רק דנים עכשיו, כיצד לפרש זאת. מה שהרמב"ם אומר, שהאדם יחשוב כי הוא נוטה למות, ובכל זאת כתב מאידך שיהיה שמח, זאת בודאי מדרגה גבוהה. א"כ חובה להגיד שהרמב"ם מדבר על זה. הרמב"ם היה בעל שכל גדול, והוא אומר את דעת תוה"ק לפי השקפתו. ובודאי שהוא מדבר על מדרגה גבוהה מסויימת. 'ממוצעת' שהוא כתב, אינה ביחס לבניאדם, שרובם לא מגיעים למדרגה הזאת, רק כלפי הקצוות של אותה מדה שהוא מדבר עליה.

*

לגופו של עניין, צריכים להעיר פה שני דברים. ראשית, מ"ש בספר שלחן ערוך המדות, שזהו חיוב תורה ממש, וקיום מצות עשה וכו', וכך הוא קבע זאת בספרו להלכה, חושבני כי צריכים כאן קצת להסתייג. כי אכן נכון שהרמב"ם סובר כך, אבל לפי מיעוט ידיעתי, אין לרמב"ם מקור מפורש, ולא חבר בדבר הזה. לא בגאונים, ולא בראשונים, ולא באחרונים.

למשל, בספר המצוות לרבי סעדיה גאון, לגבי 'זהלכת בדרכיו', הוא לא הזכיר כלל שישנה מצוה כזאת. יכול להיות, כי הוא סבר שזאת בכלל איננה מצוה, אלא שזאת הבטחה. הרי כך היא משמעות הפסוקים שם, יקימך יי' לו לעם קדוש וגו' וזהלכת בדרכיו. המדובר שם, שהקב"ה מבטיח את זה.

ואכן מצינו למהר"ר דניאל הבבלי, שהוא מתווכח בעניין זה עם הר"א בן הרמב"ם. הוא טוען, מניין להרמב"ם שזאת מצוה? אין זאת אלא הבטחה.

הדבר מובא בתשובות הר"א בן הרמב"ם [בסימן ס"ג] בזה"ל, 'ילמדנו רבינו, בדבר מה שאמר רבינו זק"ל בספר מצוות, במצוה השמינית ממצות עשה, בדבר מה שאמר יתעלה 'זהלכת בדרכיו', שהוא מצות עשה. ונראה שהוא תנאי, כמו הכתוב 'ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך'. התנאי, כי תשמע בקול וגו'. וכו'. וגם לו היתה מצוה, הרי היא כוללת את המצוות וכו'. זאת מצוה כללית. יעו"ש"ב. ואמנם הוא עונה לו על כך.

את מגילת איכה. והרי הנביא כתב זאת ברוח הקודש, ורוח הקודש אינה שורה אלא מתוך שמחה? אלא, אפשר לבכות בכי תמרורים על חרבן בית המקדש, ובו זמנית להיות בשמחה.

בספר מעדני יוסף – זכרון שמואל [יוסף תהלות, דף רס"ט, הערה ו'] כתב בזה"ל, סימוכין לרעיון זה, נמצא בקונטרס שערי איש בשם החזון איש זצ"ל [נדפס בריש ספר שערי אהרן על או"ח]. שהקשה, הלא כשירמיהו אמר את הקינות, הוא בכה מאין הפוגות. וכמו שאמר בעצמו [איכה ג', מ"ט] עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות. והלא איכה נתחבר בנבואה לפני חרבן בית המקדש, ואמרו חז"ל דאין שכינה שורה אלא מתוך שמחה?

ותירין, שיתכן לומר קינות ולבכות מאין הפוגות, ובאותו זמן להיות כשמחה עכ"ל.

ועיין בספר אדמור"י טשארנוביל [עמ' צ"ה], שהרה"ק ר' דוד לייקס זצ"ל היה מפורסם במדת שמחתו, ואף פעם לא ראו אותו בעצבות. ואם כי כל בניו ובנותיו מתו עליו בחייו רח"ל, לא נתן לעצבות לשלוט עליו אף לרגע, וגם את הקדיש אמר בקול שמחה. וכן סיפרו עליו, שאף את הקינות היה אומר בניגון של שמחה.

ובספר לעבדך באמת [ח"א דף ר"ב] מובא בזה"ל, החזו"א היה נראה תמיד שרוי בשמחה, ולא היה ניכר עליו מתח בעבודת ה'.

שאלתי את הגר"ח קניבסקי (שליט"א) [זצ"ל], אם החזו"א היה נראה בשמחה גם בימי 'בין המצרים'. והשיב, שפרי"א [לו שהחזו"א היה שמח גם בימים אלו, אך אינו זוכר מה היתה הנהגתו ביום ט' באב].

בודאי שהחזו"א קיים את חובת האבילות בכל דקדוק הדין, אך זה לא סותר לשמוח על כך שכל מעשי הקב"ה הם אך ורק לטובתנו וכו'. [וכבר ביארו כמה רבונותא, שחז"ל דקדקו לומר משנכנס אב ממעטין בשמחה, ולא אמרו אין שמחים, לומר שיש רק למעט בשמחה, אבל גם אז צריכים להיות בשמחה. איתמר].

שאלה מהקהל: אבל הרמב"ם כתב, כי יש ללכת בדרך הממוצעת, וזאת איננה הדרך הממוצעת, אלא זאת מדרגה גבוהה. האם זאת כוונת הרמב"ם?

ובכל אופן חזינו, כי יכול להיות שיהיו גדולי תורה שיסברו שזאת רק הבטחה.

מי שיעיין ג"כ בביאור הגר"י פרלא על ספר המצוות לרס"ג [עשה י"ט, דף קמ"ד עמוד ג'], יראה כי הוא כתב שם בזה"ל, לפי זה יש מקום עיון, דהנה הבה"ג – בעל הלכות גדולות – במניין העשין שלו, מנה ללכת בדרכיו, להלביש ערומים, לקבור מתים, לנחם אבלים, ביקור חולים וכו', והרמב"ם השיג עליו בזה וכו'. והנה רבינו הגאון ז"ל לא מנה מצוות אלו כלל, וגם עיקר עשה דזהלכת בדרכיו לא מנה במניין העשין כלל.

ועל כן הוא אמר, ועל (כרחך) [כרחנו] צריך לומר דהיינו משום דהוי ליה בכלל עשה דזאהבת לרעך, שכבר מנאה וכו'. הדבר נכלל במצות זאהבת לרעך כמוך וכו'. לא משנה.

מה שבטוח הוא, שאף אחד לא כתב דבר כזה, כי השמחה היא מצות עשה מן התורה. כמדומני שהרמב"ם הוא יחיד ומיוחד בעניין הזה. אם כי, לגופו של עניין ולאמיתו של דבר, הרמב"ם צודק. הרמב"ם הוא רופא נאמן. הרבה יותר ממה שהוא רופא של גוף, הוא רופא של נפש. בודאי שאין מה להשוות, בין אדם שהוא שמח, לאדם שאינו שמח. זהו עולם אחר. אולם כשאנחנו לומדים, אנו מבינים שלהגיד כי זאת מצות עשה מן התורה, וכו' וכו', עדיין רחוקה הדרך.

ברם ישנו דבר, שצריכים להסבירו יותר לעומק. הרמב"ם בחכמתו הגדולה, בנה פה בהל' דעות, בניין אדיר ועצום. אבל כאשר מתעמקים בין השיטין, נראה ונבין שהרמב"ם חיבר כאן שני דברים, ויכול להיות כי כל שאר גדולי העולם יגידו שאין קשר ביניהם. אלו שני דברים נפרדים, שאין חובה לחבר אותם. ורק בקיום המצוות חובה לשמות, שזה מפורש בכתוב תחת אשר לא עבדת וגו'.

כולנו יודעים את מה שאמרו חז"ל, כי יש להידבק במדותיו של הקב"ה, מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון וכו', הכל טוב ויפה, אבל מנין לך שזאת היא הדרך האמצעית? הרמב"ם פותח ואומר בהתחלה, כי במדות צריכים ללכת בדרך האמצעית. מהו

המקור לכך? לא כתוב במפורש בדברי חז"ל. אבל הוא מסביר, כי זהו מ"ש במסכת אבות, 'דרך ישרה'. אולם שזאת הדרך הממוצעת, את זה הרמב"ם ייסד בחכמתו.

בודאי שאלו הם דברים חשובים וגדולים, אולם כעת הנני מדבר רק בדרך הלימוד, האם ישנו מקור בדברי חז"ל, למה שהרמב"ם כתב כי זאת הדרך האמצעית, וזהו מה שנאמר בתורה 'זהלכת בדרכיו'. ומי פירש זאת? על כך מביא הרמב"ם את דברי חז"ל, מה הוא רחום אף אתה חנון וכו', ומוסיף מדעתו על דרך זה קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויין וכו'. מנליה לרמב"ם, כי רחום וחנון וקדוש וכו', הם הדרכים האמצעיים?

שאלנו מקודם, מה המקור שלרמב"ם שהקב"ה כל הזמן שמח, והיגענו אל פסוק 'עוז וחדוה במקומו'. לכאורה, הכיצד הרמב"ם לא כתב זאת בהדיא. וראינו כי בספר שלחן ערוך המדות הנז"ל לא מצא מקור זה, אלא שלומדים זאת מן הפסוק, ישמח יי במעשיו. וכדומה. א"כ הרמב"ם היה צריך לכתוב מקור כזה.

שאלה מהקהל: אולי משם אין ראיה שהקב"ה בעצמו שמח. 'במקומו' ישנה שמחה, אולי מי אמר שזהו הקב"ה בעצמו?

תשובת מרן שליט"א: ומה נאמר לגבי 'שהשמחה במעונו'?

ועוד, וכי כולם מסביבו שמחים, והוא עצוב?...

השמחה שלו יתברך ויתעלה היא כ"כ גדולה, עד שהוא משפיע על כל הסביבה. כאשר האדם שמח, הוא משרה שמחה על כולם. ותראה למשל כעין זה, כי כאשר אדם מדבר בבטחון, הוא נוסך בטחון על כולם. הדבר משפיע על כולם.

ברם קשה לו, שהרמב"ם היה צריך לכתוב זאת. ובפרט שזהו חידוש גדול, שאינו מפורש בשום מקום.

נראה, כי אולי הרמב"ם בכלל לא חשב שישנו צורך לכתוב את זה. כי אם למשל נמצא סתירה לזה, או דחייה, הרמב"ם יאמר, לא זהו המקור שלי. הרמב"ם בנה יסוד, הוא קבע פשט, כי המאמר מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון וכו', פירוש, הדרך האמצעית. לא כתוב במפורש, אבל ככה הרמב"ם לומד

‘רחום’. לכן, אם אנחנו משווים את הלשונות, נבדיל ונאמר כי ‘רחמן’, זה לא ‘רחום’. הסגנון רחמן, כנראה כל רחמים מרובים ויתרים, כמו שביארנו.

אין במקרא מלת ‘רחמן’, בשום מקום. ומאידך, קשה לכאורה שהרי אנחנו אומרים על הקב"ה ‘רחמנא’ בארמית, וכן הרחמן, מלך רחמן מושיע ומגן, אנחנו כן קוראים על הקב"ה בתואר רחמן. רק חושבני שהרמב"ם יענה, שלפי האמת זה איננו לשון הקודש במקורו, אלא רק בלשון חז"ל, וזה מושפע בזמנם מארמית. כי תרגום הפסוק רחום ורחמן [שמות ל"ד, ו'] הוא ‘רחמנא ורחמנא’. כך בלשון ארמית, ומזה עבר ללשון הקודש. כפי שישנן הרבה כיוצא מלים כאלו בספרי חז"ל, שלמרות שאינן בלשון הקודש, זה כבר נהיה כאילו בלשה"ק. כגון ‘בי כנישתא’, בית הכנסת. זה התייחס בלשון חז"ל. לשון חכמים לחוד, ולשון תורה לחוד.

א"כ מובן כי בלשון התורה, ‘רחמן’ זה לא מתאים להקב"ה. ומה שאנחנו בכל זאת אומרים, זה בעיקבות הלשון הארמית.

ואף כי כתוב בפסוק, יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִית וְגו' [איכה ד', י'], משום הכי גופא כתוב כך, כי הגם שהן היו מדאי רחמניות, ואפ"ה בישלו ילדיהן בזמן החרבן, להראות גודל האסון רח"ל.

מהשתא למדנו כי כאשר הרמב"ם כתב מקודם, אכזרי ורחמן, נתכוון בזה גופא לְאַפְּקֵי רחום. ומכאן ייסד הרמב"ם את שיטתו, כי ‘רחום’ זאת המדה הממוצעת, ועל זה הוא בנה את הכל. בנה מזה מגדל שלם, מגדל-אור.

כך נראה לי בס"ד, וזהו דבר חידוש, אשר לא ראיתי מי שנגע בו.

עוד יש להעיר על מה שאח"כ, בסוף פרק שני מהל' דעות, ישנו דבר מפליא, שהוא פתאום חוזר על כך, וכותב בזה"ל, לא יהא אדם בעל שחוק והתל, לא עצב ואונן, אלא שמח. וקשה הרי הוא כבר כתב זאת בפרק ראשון?

אמנם בהמשך הוא כותב, כך אמרו חכמים, שחוק וקלות ראש, מרגילין לערוה וכו'. הוסיף דבר שלא כתב אותו בפרק הראשון.

קשה גם כן, ששוב פעם הוא חוזר על כך וכותב, וכן לא יהיה בעל נפש רחבה נבהל להון, ולא

מחכמתו, מן הראיות שלו, כי זאת הדרך האמצעית. ואם כן, לא צריכים לכך מקורות. כל דבר, הגם שאינו שייך כלפי הקב"ה, אלא רק כלפי בני האדם, כל מדה שהיא יכולה להיות עם קצוות, צריכים ללכת באמצע. את זאת הנני לומד, מ'מה הוא רחום, אף אתה רחום' וכו'. זהו היסוד. ולגבי הפרטים, אינני צריך להביא לכך ראיות. כתוב פה כלל ויסוד, וממנו תמשיך לגבי כל הדברים. מכך לומד הרמב"ם על הכל.

גם כל הפסוקים והמקורות שהבאנו לגבי שמחת הקב"ה, לא נאמרו ככינויים להקב"ה עצמו דומיא דרחום ורחמן, ארך אפים, צדיק וחסיד, [שזה נלמד מן הפסוק (תהלים קמ"ה, י"ז) צַדִּיק יִי פֶּקֶל דְּרָכָיו, וְחִסִּיד פֶּקֶל מַעֲשָׁיו], אלא חדוה במקומו, שמחה במעונו, ישמח, ישיש. מכאן סמך וסעד לסברתנו שהרמב"ם סובר כי ממה שנכתב, נלמד למדות שלא נכתבו, וגם אם יש דברים שלא שייכים כלפי הקב"ה, מ"מ זהו הכלל. וע"ע דבריו בנ"ד במו"נ חלק ראשון סוף פרק נ"ד.

אדם שהוא שמח, זאת מדה ממוצעת בין אדם עצוב, לבין אדם מהולל, אדם שכל הזמן מתבדח.

ממילא, אין הכרח לראשונים אחרים שידו לו ויסקימו עמו בדבר הזה, כי הרמב"ם חיבר כאן שני דברים. בהתחלה הוא החליט, כי הדרך האמצעית היא הדרך הכי טובה. ואח"כ קבע שהמאמר חז"ל מה הוא רחום וכו', זהו הפשט.

אולם, ישנה כאן שאלה נוספת בהא גופא. מי אמר לרמב"ם, כי ‘רחום’ זאת הדרך הממוצעת? וכי ‘רחום’ זה הממוצע? הרי הרמב"ם בעצמו כתב מקודם, כי יש אכזרי, ויש רחמן. אלו הן הקצוות. שאלה מהקהל: אבל ישנו הבדל, בין רחום לבין רחמן.

תשובת מרן שליט"א: אכן. זהו מה שהרמב"ם למד. ואת זה רציתי לחדד. כשכתוב ‘רחום’, זה לא ‘רחמן’. כי רחמן פירושו, שהוא מדאי מרחם. תוספת הנו"ן, רומזת ומורה על תוספת הרחמים. הוא מרחם, אפילו היכן שלא צריך לרחם. הוא מגדיל ומגזים ברחמנות שלו, אפילו בדברים שלא ראוי ולא טוב לרחם. וזאת איננה הדרך הישרה. זה הקצה. וגם הקצה השני, אכזרי, כמובן שזה לא טוב. אלא, צ"ל בצורה הממוצעת, שזהו

עצל ובטל ממלאכה. אלא בעל עין טובה, מעט עסק ועוסק בתורה. ואותו המעט שהוא חלקו ישמח בו. ולא יהיה לא בעל קטטה, ולא בעל קנאה, ולא בעל תאוה, ולא רודף אחר הכבוד. כך אמרו חכמים, הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. כללו של דבר, ילך במדה הבינונית שבכל דעה ודעה, עד שיהיו כל דעותיו מכוונות באמצעות.

רואים החוש"ה אל העי"ן שישנה כאן כפילות, על מה שכבר ביאר בפרק הראשון. ואין דרכו של הרמב"ם לכפול את דבריו. כל דבריו סולת נקייה. קב ונקי.

תשמעו פירוש נכון. ונבין מזה כמה אנחנו צריכים להעמיק, בכדי להבין את דברי הרמב"ם, אפילו בדברים שהם נראים פשוטים.

ונקדים כי בעצם, ישנה כאן קושיא גדולה יותר. בפרק ראשון הרמב"ם כתב, כי לגבי דבר גדול, מותר לאדם שיכעס. כי אם הוא לא יכעס, אזי ימשיכו לעשות זאת עוד הפעם. ועל ידי שהוא כועס, הוא עוצר את זה. 'כדי שלא יעשה כיוצא בו'. כגון על בני ביתו, או על התלמידים שלו, שיכעס. כך כתוב בפרק ראשון. ובפרק שני [הלכה ג'], פתאום הרמב"ם כותב בהיפך, וילמד עצמו שלא יכעס, ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו. וכן אם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו, או על הציבור אם היה פרנס, ורצה לכעוס עליהם כדי שיחזרו למוטב – למרות שראוי לכעוס – יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי לייסרם. רק יעשה פנים של כועס. כאילו. ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו, כאשם שהוא מדמה איש בשעת כעסו והוא אינו כועס. שיעשה פרצוף של אדם כועס, אבל שלא יכעס בלבד.

מה קרה פה? הרי בפרק א' אמרת שכן?

התשובה היא, כי פרק שני, זה מדרבנן. ופרק ראשון זה מדאורייתא, כי מדובר שם על מצות התורה 'זהלכת בדרכיו'. ולכן ישנם עוד הבדלים, בין פרק ראשון לבין פרק שני. בפרק ראשון, גם לגבי גאווה וענוה, הרמב"ם אומר ללכת בדרך האמצעית. וגם לגבי כעס, ללכת בדרך האמצעית. אולם בפרק שני, הרמב"ם אומר לא כך, אלא כתב [שם] בזה"ל, ויש דעות שאסור לו

לאדם לנהוג בהן בבינוניות, אלא יתרחק עד הקצה האחר. והוא גובה הלב. שאין הדרך הטובה שיהיה האדם עניו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח, ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבינו, עניו מאד, ולא נאמר עניו בלבד. ולפיכך ציוו חכמים, מאד מאד הוי שפל רוח. ולגבי כעס הרמב"ם כותב, וכן הכעס דעה רעה היא עד למאד, וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר. מה לפתע נשתנה?

אומרים מפרשי הרמב"ם, כגון סדר משנה, בן ידיד, ועבודת המלך, שם טוב, כי הרמב"ם מתכוון פה מדרבנן.

אמנם הרמב"ם קצת סתם יותר מדאי, אבל נראה שאין מנוס מלהבין ככה. אינני יודע, למה הרמב"ם לא ביאר זאת יותר, בשפה ברורה ומבוארת כדרכו בקודש. אבל אינני חושב (עכ"פ כעת) כי ישנה אפשרות להבין אחרת. בפרק ראשון, הרמב"ם אמר את מה שהוא מן התורה. ומן התורה, לגבי ענוה וגאווה, יש ללכת באמצע. וכן לגבי כעס, הולכים באמצע. אולם בפרק שני, הוא אומר שלא. ובס"ד הרחבתי עוד לדון בזה בנפלאות מתורתך פרשת עקב ע"פ ורם לבבך.

כעת נבין ממילא גם לנ"ד, למה הרמב"ם חזר עוד הפעם, על העניין של עצב ואונן, ושהאדם יהיה שמח וכו'. וכן הוא חזר שוב, על כללות פרטי העניין. רצונו להגיד, כי זה אפילו מדרבנן. דהיינו, שלא תחשוב כי כמו בעניין של גאווה וכעס, חכמים אמרו בכל זאת ללכת אל הקצה השני, ה"ה בא"ל. זה אינו. בדברים הללו, זה נשאר כמו בדאורייתא. ולכן אתי שפיר מה שהוא מזכיר פה שתי פעמים, מה שאמרו בזה 'חכמים'. לא יהא אדם בעל שחוק וכו' כך אמרו חכמים וכו'. לא יהא אדם בעל קטטה וכו' כך אמרו חכמים וכו' וכדלעיל. רצונו לומר ולהוכיח מכך, שזה אפילו מדרבנן.

שלא תגיד, כי מדרבנן – אף לגבי המדות האחרות – כן ישנו עניין ללכת לקצה מסויים.

ואם נשאל, איך אפשר להגיד – סלקא אדעתין – שמדאורייתא הדבר כך, ומדרבנן בהיפך? התשובה היא, כי הדבר אינו מפורש בתורה. כתוב בצורה סתמית 'זהלכת בדרכיו'. אלו דברים שאינם מפורשים בתורה. וקיי"ל שחכמים

שערי יצחק – השיעור השבועי

וכפי שאמרנו, ישנם שני סוגי שמחה. ואינני מדבר כעת לגבי זמנים של עצב, אלא על זמנים רגילים. שהאדם צריך להיות שמח, שליו ורגוע, בסבר פנים יפות. ובשמחת המועדים, יותר. אין שמחה אלא בבשר, ואין שמחה אלא ביון. וכו' וכו'.

השם ברוך הוא בקרוב יזכינו, שנראה בשמחה את הדלקת המנורה בבית מקדשו במו עינינו. וכשם שעשה עם מתת'י כה"ג חשמונאי ובניו נסים וגבורות, כך יעשה עמנו הקב"ה נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת, אבי"ר.

יכולים לתקן דברים, אם בתורה לא כתוב במפורש ההיפך. כפי שנראה להם לגבי שפלות הרוח וכעס, ללכת עד הקצה, למרות שמדאורייתא אין חובה שהדבר יהיה כך. והוא אמינא דהוא הדין. בשאר המדות, או בחלק מהן. לכן הרמב"ם בא ומדגיש, כי בדברים הללו זה כן נשאר ממוצע, אפילו מדרבנן, כמו בדאורייתא.

נמצא שהדבר חשוב מאד, אליבא דהרמב"ם, לעשות שמחה בימי החנוכה, כמו קרוב לימי הפורים, שהם ימי משתה ושמחה, ובעז"ה"ת שנזכה לשמחה האמיתית.

לאחר שהדליק נר אחד, בעודו עסוק בהדלקת שאר הנרות, אומר

הַנֵּרוֹת הֵלְלוּ אֱנוּ מְדַלִּיקִין, עַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַנִּפְלְאוֹת, שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזֶמֶן הַזֶּה, עַל-יְדֵי כֹהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנֻכָּה, הַנֵּרוֹת הֵלְלוּ קִדְשְׁךָ, וְאֵין לָנוּ רְשׁוֹת לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אֲלֵא לְרֹאוֹתָן בְּלִבְךָ. כְּדִי לְהוֹדוֹת לְשִׁמְךָ, עַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל נְסִיךָ וְעַל יְשׁוּעוֹתֶיךָ:

יש נוהגים להוסיף ולומר מזמור זה:

מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד: אָרוֹמֶמְךָ יְיָ כִּי דָלִיתָנִי. וְלֹא-שִׁמַּחְתָּ אִיבֵי לִי: יְיָ אֱלֹהֵי. שְׁנַעֲתִי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְיָ הִעֲלִיתָ מִן-שָׂאוֹל נַפְשִׁי. חִיִּיתִנִּי מִיָּרֵד בּוֹר: וַמְּרוּ לִי חֲסִידָיו. וְהוֹדוּ לְזִכְרֶךָ קִדְשׁוֹ: כִּי רָגַע בְּאֶפֶס. חַיִּים בְּרִצּוֹנוֹ. בְּעָרֶב יָלִין בְּכִי. וְלִבְּךָ רָנָה: וְאֲנִי אֲמַרְתִּי בְּשִׁלּוֹי. בְּלֹא-מוֹט לְעוֹלָם: יְיָ בְּרִצּוֹנְךָ הִעֲמַדְתָּה לְהִרְרִי עֵז. הַסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הֵייתִי נִבְהָל: אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא. וְאֶל-אֲדֹנָי אֶתְחַנֵּן: מִהֲבָצַע בְּדַמִּי בְּרִדְתִּי אֶל שַׁחַת. הַיּוֹדֶךָ עֶפֶר הַיְגִיד אֶמְתָּךְ: שְׁמַע יְיָ וְחַנּוּנִי. יְיָ הִיָּה עֶזֶר לִי: הַפֹּכֶת מִסִּפְדִּי לְמַחֹל לִי. פִּתַּחְתָּ שֶׁקִּי. וַתִּאֲזָרְנִי שִׁמְחָה: לִמְעַן יִזְמְרֶךָ כְּבוֹד וְלֹא יִדָּם. יְיָ אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֲוִדָּךְ:

סדר הדלקת נרות חנוכה

עפ"י נוסח ק"ק תימן יע"א

בלילה הראשון לפני שיתחיל להדליק, מברך שלש ברכות: להדליק נר של-חנוכה, שעשה נסים, ושהחיינו. ובשאר הלילות מברך שתי ברכות: להדליק נר של-חנוכה, ושעשה נסים.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצּוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל-חֲנֻכָּה: (ועונים: אָמֵן)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם, שֶׁעָשִׂיתָ נְסִים לְאַבּוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בְּזֶמֶן הַזֶּה: (ועונים: אָמֵן)

מליל שני ואילך אינו מברך שהחיינו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם, שֶׁהִחַיָּנוּ וְקִיָּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה: (ועונים: אָמֵן)